

Ю. О. Шейко,
аспірант, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

I. Sheiko,
PhD Student, Lutsk National Technical University

IMPORT SUBSTITUTION AS AN INSTRUMENT OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT STIMULATION IN THE REGIONS OF UKRAINE

Стратегічним орієнтиром регіонального зростання в Україні повинні стати нарощення виробничого потенціалу на вітчизняній території і сировинній базі і розвиток малого підприємництва. Тенденції до зростання негативного зовнішньоекономічного сальдо, задоволення кінцевих і проміжних виробничих потреб за рахунок імпорту свідчать про необхідність впровадження в Україні політики імпортозаміщення. У статті здійснено аналіз галузевої імпортозалежності України та визначено стратегічні орієнтири її подолання. Аналіз регіональної імпортозалежності здійснено на основі визначення споживання імпорту на душу населення, відповідно до чого, високі показники імпортозалежності регіонів за певною продукцією зумовлені максимальною концентрацією там видів економічної діяльності, що є основними споживачами імпорту продукції даного виду, а також розбіжностями регіонів за рівнем витрат на кінцеве споживання і валове нагромадження. На основі проведеного аналізу, у статті визначено пріоритетні напрями та інструменти стимулювання розвитку малого підприємництва у регіонах України, з урахуванням його спеціалізації та ролі у розвитку видів економічної діяльності.

The increase of Ukrainian production capacity and development of raw material base as well as small business development should become the strategic benchmarks of regional growth in Ukraine. The growing trend of negative foreign trade balance and fulfilling of final and intermediate production needs through imports indicate the necessity of implementing the import substitution policy in Ukraine. The article analyzes the sectoral import dependence and determines strategic areas of its overcoming. The analysis of regional import dependence was performed through the assessment of import consumption per capita. As a result, a high level of regional import dependence on certain products is caused by the concentration of the kinds of economic activity in these regions that are major consumers of these products, as well as by the differences in final consumption and gross accumulation expenditures. Being based on the analysis, the article suggests the priorities of small businesses development stimulation in the regions of Ukraine, taking into account their specialization and role in the development of economic activities.

Ключові слова: імпортозалежність, імпортозаміщення, мале підприємництво.

Keywords: import dependence, import substitution, small business.

Постановка проблеми. Одним із інструментів зміцнення української економіки є нарощення вітчизняного виробничого потенціалу, перш за все, на власній території і ресурсній базі. Пріоритетним напрямом може стати розвиток малого підприємництва (МП), що є невід'ємним елементом ринкового механізму господарювання та потенціал якого в Україні використовується не повною мірою. Тенденції до

зростання негативного зовнішньоекономічного сальдо, задоволення кінцевих і проміжних потреб за рахунок імпорту, коливань валютного курсу, свідчать про необхідність впровадження в Україні політики імпортозаміщення і стимулювання розвитку МП в контексті її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політика імпортозаміщення була об'єктом дослідження багатьох іноземних науковців, серед яких К. Діас-Александро (Diaz-Alejandro, 1965) [1], В.Баєр (Baer, 1972) [2], Г.Брутон (Bruton, 1998) [3], Б.Баласса (Balassa, 1971) [4]. Серед вітчизняних науковців вивченням окремих аспектів імпортозаміщення займалися К.В.Пазініна, С.М. Пазізіна [5], І.В. Дунаєв, В.Ю. Бабаєв [6], аналізом промислової політики - О.І. Амоша, В.П. Вишневський та ін. [7], визначенням ролі підприємництва у розвитку регіону - І.М. Вахович, І.В. Олександренко, О.В. Потьомкіна [8]. Загалом, у вітчизняних працях політика імпортозаміщення і перспективи її реалізації висвітлені недостатньо, тому подальші дослідження в цьому напрямі є дуже актуальними.

Метою статті є визначення стратегічних напрямків розвитку МП, регіональних пріоритетів стимулювання його розвитку в контексті реалізації в Україні політики імпортозаміщення та розширення внутрішнього ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність імпортозаміщення полягає у скороченні імпорту певної продукції шляхом налагодження її вітчизняного виробництва, що стане потужним поштовхом до розвитку місцевих виробників, модернізації, активізації інноваційної діяльності та розширення внутрішнього ринку. При чому, мова не йде про зупинку експортної орієнтації виробництва і розвиток лише внутрішнього ринку, обмеженого за своїми розмірами. Говорячи про імпортозаміщення, маємо на увазі максимальне використання наявних в державі ресурсів і потенціалу для зменшення залежності кінцевих споживачів і виробничих процесів (в т.ч. експортоорієнтованих) від імпорту, який можна було б виробляти в Україні, але в певний момент часу не вистачило капіталу, знань чи підприємницьких ініціатив для організації такого виробництва.

Визначення пріоритетів імпортозаміщення потребує аналізу різноманітних аспектів імпортозалежності, зокрема, за видами діяльності, для чого слід визначити частку імпорту у внутрішньому споживанні продукції галузі в країні:

$$In = \frac{Qi_n}{Qe_n + Qi_n - Qe_n} * 100\%$$

де In – рівень імпортозалежності за продукцією n-го виду діяльності;

Qin , Qen , $Qвп$ – обсяг імпорту, експорту і виробництва продукції n-го виду діяльності. Згідно Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [9] виділено такі граничні межі економічної безпеки за показником частки імпорту у внутрішньому споживанні країни: оптимальне значення – до 17,0 %, задовільне – 17,0-19,0 %, незадовільне - 19,0-22,0 %, небезпечне – 22,0-25,0 % і критичне 30,0-100,0 %. Проте, згідно розрахунків, більшість ВЕД подолали 30,0%-й поріг, тому слід поглибити ранжування і виділити галузі, що перебувають у стані:

- безпеки (частка імпорту у внутрішньому споживанні продукції галузі до 30,0 %) - традиційні галузі, що орієнтуються на використання вітчизняної сировини і майже повністю задовольняють внутрішній попит. До цієї групи, згідно аналізу, відносяться харчова промисловість, сільське, лісове господарство;

- помірної кризи (30,0-50,0%) - традиційні галузі, що орієнтуються на вітчизняну сировину, продукція яких не задовольняє існуючий попит за обсягом, якістю, техніко-технологічним рівнем, асортиментом, характеризується втратою конкурентоспроможності: металургійне виробництво; виробництво гумових, пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; виробництво меблів, виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність;

- глибокої кризи (50,0-80,0 %) - здебільшого високотехнологічні галузі, що, через низьку інноваційно-інвестиційну активність, енергоємність, скорочення виробничих потужностей, недофінансування програм галузевого розвитку, занепад сировинної бази, відсутність інтеграційних зв'язків з світовими лідерами галузі втрачають конкурентоспроможність, характеризуються експортом сировини і імпортом готової продукції: виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та ін, електричного устаткування; виробництво хімічних речовин і продукції; фармацевтичних препаратів; виробництво коксу, продуктів нафтопереробки; добувна промисловість;

- зтяжної кризи (понад 80,0%) - галузі, продукція яких не виробляється в країні і не створює конкуренцію на внутрішньому ринку; високотехнологічна продукція, виробництво якої не налагоджено в країні; галузі, що працюють на імпортній/ давальницькій сировині і такі, що перейшли в групу зтяжної кризи з глибокої через відсутність адекватної політики їх підтримки, занепад сировинної бази тощо: виробництво машин і устаткування н.в.і.у., комп'ютерів, електронної, оптичної продукції; текстильне виробництво і рибне господарство.

Відповідно до стану імпортозалежності доцільно вибрати одну із стратегій її подолання (таблиця 1).

Для визначення регіональної імпортозалежності пропонуємо використати коефіцієнт імпортозалежності (споживання імпорту на душу населення), відповідно до чого, високі показники імпортозалежності регіонів за певною продукцією зумовлені концентрацією у цих регіонах видів економічної діяльності, що є основними споживачами цієї продукції, розбіжностями регіонів за рівнем витрат на кінцеве споживання і валове нагромадження:

Таблиця 1.
Типізація стратегій подолання галузевої імпортозалежності

Стан імпортозалежності	Тип стратегії	Характеристика стратегії
Безпека (до 30,0 %)	<i>стратегія конкурентного розвитку</i>	Підвищення продуктивності й ефективності використання наявного галузевого потенціалу та експорт продукції, за якою спостерігається надлишок виробництва (орієнтир - на кінцеву продукцію з високою доданою вартістю); постійний моніторинг світового досвіду та максимальне освоєння інноваційних технологій та продукції, освоєння нових сегментів внутрішнього/зовнішніх ринків і розширення кола контрагентів; мінімізація імпорту і організація виробництв продукції, за якою все ж досягнуто критичної межі імпорту (особливо АПК)
Помірна криза (30,0-50,0 %)	<i>стратегія поштовху</i>	Оптимізації виробничої структури, залучення інвестицій і альтернативних інструментів фінансування з метою модернізації існуючих виробництв і зменшення собівартості продукції, диверсифікації асортименту з орієнтацією на різні сегменти споживачів і підвищення якості продукції; раціональне використання наявного ресурсного потенціалу (виробництво і експорт продукції з високою доданою вартістю, що матиме вплив і на пропозицію на внутрішньому ринку), контроль експорту вичерпної сировини
Глибока криза (50,0-80,0 %)	<i>стратегія агресивного відновлення</i>	Масштабна реконструкція з орієнтацією на задоволення вітчизняного попиту (АПК, ПЕК, ЖКГ, металургії, транспорту ін), розукрупнення і інтеграція виробників, диверсифікація зовнішніх ринків збуту. Активізація інвестиційно-інноваційної діяльності та технічне переоснащення (орієнтація на зменшення відставання і виведення вітчизняних виробників на світовий техніко-технологічний рівень) з використанням всіх можливих варіантів: закупівля технологій, ліцензій, використання зарубіжного науково-технічного потенціалу, комерціалізація вітчизняних наукових розробок і налагодження співробітництва між державою, бізнесом і наукою, залучення іноземних партнерів, ТНК, і поступова локалізація замкнених виробничих циклів в Україні. Для подолання імпортозалежності за невластивими Україні і недостатніми ресурсами - впровадження ресурсо-, енергозберігаючих технологій, розвідування вітчизняних родовищ.
Затяжна криза (понад 80,0 %)	<i>стратегія реанімації</i>	Розроблення довгострокової комплексної міжгалузевої політики із залученням держави, науково-освітніх кіл і бізнесу, цілеспрямованих довгострокових заходів з розвитку вітчизняної сировинної бази, максимальної державної підтримки і розбудови механізмів довгострокового інвестиційного кредитування. Ліквідація нерентабельних підприємств та максимальна орієнтація на виявлення, підтримку, ефективне використання можливих резервів розвитку з подальшим відновленням інших складових галузі

Джерело: Розроблено автором

$$K_i = \frac{Ch_{peg}}{Ch_{нас\ peg}}$$

де $Ch_{нас\ peg}$ – частка населення регіону у загальній чисельності населення;

Ch_{peg} – частка імпорту спожитого регіоном на проміжне, кінцеве споживання і валове нагромадження у загальному обсязі імпорту спожитого в країні:

$$Ch_{peg} = \frac{Qi_{peg}}{Qi}$$

$$Qi_{peg} = Qv.n_n * Ch_{pr.cn_n} * Ch_{i.nr.cn_n} + Qk.cn_n * Ch_{k.cn_n} + Qv.nagr_n * Ch_{v.nagr_n}$$

де $Qv.n_n$, $Qk.cn_n$, $Qv.nagr_n$ – обсяг випуску, кінцевого споживання та валового нагромадження продукції n-го виду діяльності у регіоні;

$Ch_{pr.cn_n}$ – частка проміжного споживання продукції n-го виду діяльності у загальному обсязі випуску продукції n-го виду діяльності у регіоні;

$Чі.пр.сн_n$, $Чі.к.сн_n$, $Чі.в.нагр_n$ - частка імпорту у загальному обсязі продукції n-го виду діяльності, спожитої на проміжне, кінцеве споживання, валове нагромадження.

Графічне зображення регіональної імпортозалежності подано на рис.1.

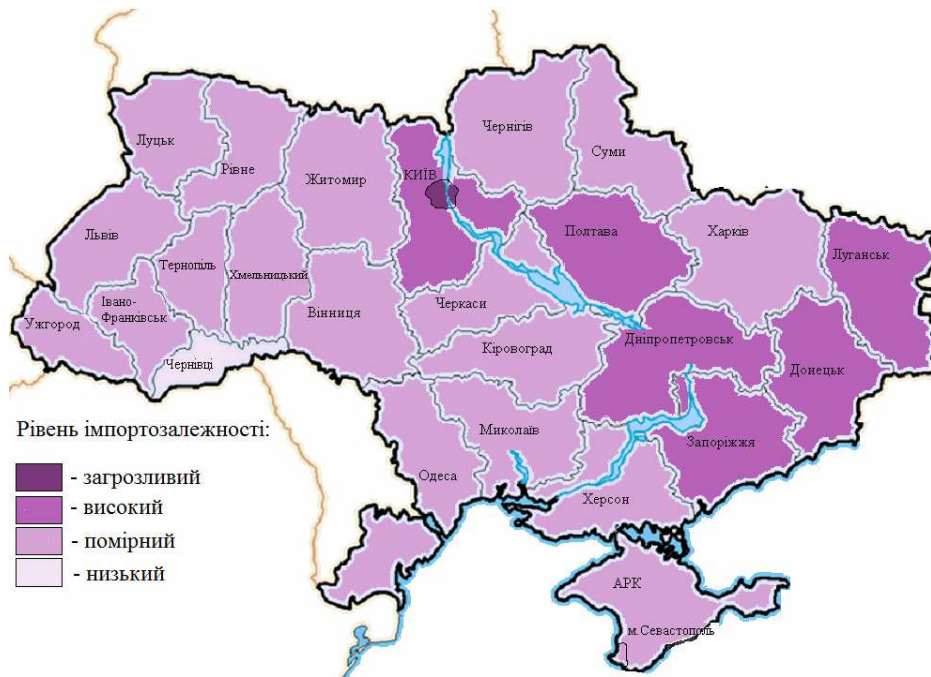

Рис.1. Картографічне зображення імпортозалежності регіонів України

Джерело: Розроблено автором

Як результат, низьким рівнем імпортозалежності характеризується лише Чернівецька область, пріоритетом для якої є збереження такого становища і орієнтація на розширення власного виробничого потенціалу на основі використання внутрішніх переваг. До груп з високою і загрозливою імпортозалежністю належать Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Полтавська області і м. Київ, тобто, переважно індустріальні регіони, основою промисловості яких є проміжна і сировинна продукція, зорієнтована на експорт. Пріоритетом для них є впровадження ресурсо-, енергозберігаючих та інноваційних технологій, ліквідація нерентабельних виробництв і реструктуризація громіздких виробничих структур з виділенням малих спеціалізованих високотехнологічних виробництв; зменшення частки сировинного експорту і виробництво продукції з високою доданою вартістю, максимально глибока переробка промислових відходів; формування диверсифікованої поліспеціалізованої виробничої структури. Всі інші регіони характеризуються помірною імпортозалежністю і повинні орієнтуватись на пошук шляхів задоволення внутрішньорегіональних потреб, створення виробництв, яких не вистачає для локалізації повних виробничих циклів на цих територіях на основі раціонального використання регіональних ресурсів. Аналогічні розрахунки можна провести і за окремими видами економічної діяльності.

Реалізація політики імпортозаміщення в контексті стимулювання розвитку МП повинна відбуватись з врахуванням рівня його розвитку [10] (табл.2), стратегій подолання галузевої імпортозалежності, спеціалізації суб'єктів МП регіонів на певних видах економічної діяльності (табл.3).

Таблиця 2.
Позиціонування регіонів за рівнем імпортозалежності та розвитку МП

		Рівень розвитку малого підприємництва у регіоні		
		Низький	Середній	Високий
Рівень імпортозалежності регіону	Низький	Чернівецька I	II	III
	Помірний	Волинська IV Житомирська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська	АР Крим, Вінницька V Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Херсонська, Черкаська	Одеська, Харківська, м. Севастополь VI
	Високий і загрозливий	Луганська VII	Донецька VIII Запорізька, Полтавська	Дніпропетровська IX Київська, м. Київ

Джерело: Розроблено автором

Суб'єкти МП регіонів груп I, IV, VII характеризуються найменш диверсифікованою галузевою структурою, що зумовлено діяльністю там, в основному, життєзабезпечуючих виробництв, переробних підприємств місцевих с/г сировини і ресурсів, спеціалізація за якими не досягається. Для цих регіонів, в контексті стратегії формування і диверсифікації, орієнтиром є досягнення спеціалізації і зміцнення позицій за існуючими ВЕД, розширення діяльності у суміжних галузях і створення абсолютно нових виробництв, відповідно до програм розвитку МП, галузевого розвитку і імпортозаміщення. Пошук способів задоволення існуючих потреб в імпорті і створення малих імпортозамінних виробництв з високими темпами обороту і попитом (на основі внутрішніх переваг і ресурсів) може стати тут локомотивом економічного розвитку і точкою регіонального зростання. Оскільки, фактично, імпортозамінні виробництва створюватимуться з нуля, особливо актуальними є всебічна підтримка господарюючих суб'єктів, забезпечення стабільного бізнес-середовища і створення максимально сприятливих інвестиційних умов. Можливим є спершу виробництво продукції широкого вжитку, в т.ч. її складання з імпортних комплектуючих, з подальшою локалізацією виробництва у регіоні.

Регіони з середнім рівнем розвитку малого підприємництва уже характеризуються певними позитивними тенденціями і потенціалом його участі у певних ВЕД, тому найбільш доцільною для них є стратегія інтенсифікації і зміцнення існуючих позицій. Для досягнення максимального ефекту слід уникати нераціонального використання ресурсного потенціалу, орієнтуватись на переорієнтацію з експорту сировини на виробництво диверсифікованої кінцевої продукції, що розширить і внутрішній ринок, створення невисначаючих ланок у виробничих циклах, стимулювати імпорт технологій і комерціалізацію вітчизняних наукових розробок. Для посилення позицій суб'єктів МП доцільними є різні форми кооперації і інтеграції.

Таблиця 3.

Позиціонування регіонів України за пріоритетами спеціалізації малих підприємств в контексті імпортозаміщення

	Базова стратегія розвитку МП	Харчова промисловість	Лісове господарство	Сільське господарство	В-во з деревини, паперу, поліграф. д-ть	В-во гумових і пластмас. виробів, неметалевої мінер. продукції	Металургійне виробництво	В-во меблів, ін. продукції, ремонт, монтаж машин і устаткування	В-во автотр. засобів, причепів, напівпричепів і ін. тр. засобів	В-во електричного устаткування	В-во хім. речовин і хім. продукції	Фармацевтичне виробництво	Добувна промисловість	В-во коксу, продуктів нафтопереробки	В-во комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	В-во машин і устаткування н.в.і.у.	Текстильне в-во, в-во одягу, взуття шкіри	Рибне господарство	
		с. конкурентного розвитку			стратегія пошттовху				стратегія агресивного відновлення					стратегія реанімації					
Волинська	I. Стратегія формування і диверсифікації	±	+Г		±	±							±					±	
Житомирська			±		±	±							+				±		
Івано-Франківська			+Г								+		+						
Луганська							±				±		+Г			+			
Чернівецька						±													
Рівненська			±	+Г					±									+	
Сумська				+	+											+			
Тернопільська			±		+					±									
Хмельницька			+	+	+				±									+	
Чернівецька						±												±	
Чернігівська			±	+	+													±	
АР Крим	II. Стратегія інтенсифікації і зміцнення								+				+					+Г	
Вінницька		+	+	+									±					+	
Донецька						±	+	+	+	+	±		+	+		+			
Закарпатська		±	+Г		±														
Запорізька		+		+			+	+		+	±				+	+Г		+Г	
Кіровоградська		±		+Г							±		+			+		+	
Львівська					+	+	±				±	±					+		
Миколаївська		+		+Г						+Г	±			±		+	+	+	+Г
Полтавська		+		+			±			+				+	+(Г)			+	
Херсонська		±		+	+					+Г									+Г
Черкаська	+		+Г		±				+							±	±	+	
Дніпропетровська	III. Стратегія підтримки і нарощення	+		+						+	±								
Київська		+Г		+	+	+Г	+	+	+Г	±	+	+Г	±	+Г		+	+	+	
Одеська		+		+			±		±	+	±							+Г	
Харківська		+		+	+	+	+	+	±	+Г	±	+		+	+Г	+Г	+	±	
м.Київ		+	+Г		+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	+Г	
м.Севастополь						±		+Г	+	+Г	+				+		±	+Г	

Джерело: Розроблено автором за даними [11] (умовні позначення: «±» - коефіцієнт спеціалізації ($0,8 < kc < 1,0$); «+» - ($1,0 < kc < 2,0$); «+т» - ($kc > 2,0$))

Найбільш диверсифікованою і спеціалізованою є галузева структура малих підприємств у регіонах III, VI, IX груп, де суб'єкти МП мають найстійкіші позиції і найвищий потенціал розвитку імпортозамінних виробництв, реалізувати який можна за допомогою стратегії підтримки і нарощення, як шляхом розвитку традиційних галузей важкої промисловості, впровадження технологій комплексної переробки мінеральної сировини і промислових відходів, раціонального використання ресурсів, максимального забезпечення населення життєзабезпечуючими виробництвами, так і, що найважливіше, шляхом створення високотехнологічних виробництв, підвищення інноваційно-інвестиційної активності, урізноманітнення асортименту, виробництва інноваційної продукції з орієнтацією на масові й індивідуалізовані потреби.

Сприятимуть цим процесам розвиток інноваційної інфраструктури та налагодження транскордонної співпраці суб'єктів МП задля презентації вітчизняного наукового потенціалу та запозичень іноземного досвіду. Значна диверсифікація виробничого потенціалу регіонів свідчить про диверсифіковану структуру товарної імпортозалежності, і, як наслідок, диверсифіковану структуру попиту. Відтак, спеціалізація малих підприємств доцільна як на виробництві кінцевої продукції, так і делегуванні їм більшими компаніями функцій технологічної, подетальної, вузлової і модельної спеціалізації.

Особливості галузевого розвитку суб'єктів МП залежать від їх вагомості і у розвитку конкретних ВЕД (рис.2), що обов'язково має бути враховано при розробці програм з розвитку внутрішнього ринку і імпортозаміщення.

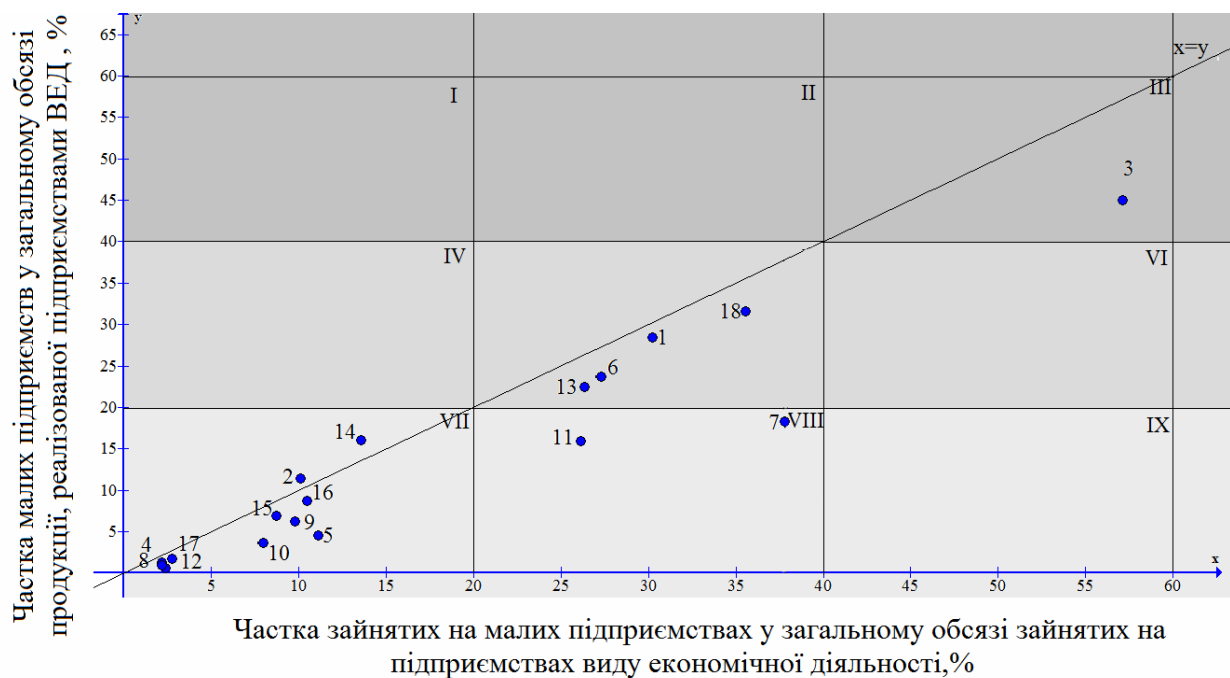

Рис.2. Групування регіонів України за вагомістю у розвитку видів промислової і сільськогосподарської діяльності

1 - сільське господарство, мисливство; 2 - лісове господарство, лісозаготівлі; 3- рибне господарство; 4- добувна промисловість; 5- харчова промисловість; 6 – текстильне виробництво; 7 - виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність; 8- виробництво коксу, продуктів нафтопереробки; 9 - виробництво хімічних речовин і продукції; 10 – фармацевтичне виробництво; 11 - виробництво гумових, пластмасових виробів, ін. мінеральної продукції); 12 - металургійне виробництво, 13 - виробництво готових металевих виробів; 14 - виробництво комп'ютерів, електронної, оптичної продукції; 15 - виробництво електричного устаткування; 16 - виробництво машин і устаткування н.в.і.у.; 17 – виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та ін.; 18 - виробництво меблів, ін. продукції, ремонт/монтаж устаткування)

Джерело: Розроблено автором за даними [11]

Лінія, що перетинає графік, відображає можливість малих підприємств досягти середньогалузевого рівня продуктивності праці: регіони, що знаходяться вище лінії $x=y$ означають вищий показник, ніж у середньому по галузі, і навпаки.

Отож, за впливом на розвиток галузі, функціональне призначення малих сільськогосподарських і промислових підприємств можна поділити на 3 групи:

I.«Лідери» (квадрати I, II, III): види економічної діяльності, близько половини продукції яких виготовляється і реалізується суб'єктами МП, найбільш придатні для діяльності МП, задоволення ними потреб проміжного і кінцевого споживання; тобто стимулюючі заходи, що застосовуватимуться в контексті реалізації політики імпортозаміщення, матимуть максимальний вплив на пропозицію продукції даного ВЕД та виробництво товарів широкого вжитку. Найдоцільнішою для цих підприємств є стратегія оборони від загроз

внутрішнього і зовнішнього ринків, зміцнення позицій (глибокого проникнення і розширення ринків) та інтеграції з підприємствами суміжних галузей.

II. «Переслідувачі» (квадрати IV, V, VI) - ВЕД, 20,0-40,0 % продукції яких виготовляється і реалізується суб'єктами МП; активна політика їх стимулювання, масштабна модернізація та розширення виробництва з часом сприятиме їх переходу в групу «Лідери». Найбільш оптимальними стратегіями для суб'єктів МП цих ВЕД є стратегія кооперації, об'єднання зусиль з метою спільного виробництва; копіювання, імітації та удосконалення продуктів відомих брендів; диверсифікація переліку послуг, що надаються споживачам різних цінних груп; заміщення вакантних ринкових ніш окремих регіонів та груп споживачів; орієнтація на виробництво спеціалізованої продукції.

III. «Нішери» (квадрати VII, VIII, IX) - ВЕД, до 20,0% продукції яких реалізується суб'єктами МП. В основному це галузі, що характеризуються високою капітало-, ресурсомісткістю, подекуди (хімічна промисловість) високою пожежо- і вибухонебезпечністю, тривалістю й інерційністю інвестиційно-виробничих циклів, в яких малі підприємства займають «спеціалізовані ніші» - концентрують зусилля на задоволення специфічних потреб. Отож, і їх стимулювання в контексті політики імпортозаміщення доцільне з метою використання переваг оптимального розміру для задоволення індивідуалізованих/ спеціалізованих споживчих потреб, що характеризуються невеликим загальним попитом, їх інтеграції та включення в ланцюги постачання більших компаній, здійснення наукової та інноваційної діяльності, апробування нової продукції перед її масовим виробництвом.

У таблиці 4 здійснено матричний розподіл видів економічної діяльності за рівнем імпортозалежності та впливом малого підприємства на їх розвиток.

Таблиця 4.
Позиціонування видів економічної діяльності за рівнем імпортозалежності та впливом малого підприємства на їх розвиток

		Стан імпортозалежності			
		Безпека	Криза		
			Помірна	Глибока	Затяжна
Вплив суб'єктів МП на розвиток галузі	Нішери	Харчова промисловість; лісове господарство та лісозаготівлі	Металургійне виробництво; виробництво гумових, пластмасових виробів, ін. неметалевої мін. продукції; виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та ін.; виробництво електричного устаткування; фармацевтичне виробництво; виробництво хімічних речовин і продукції; виробництво коксу, продуктів нафтопереробки; добувна промисловість	Виробництво машин і устаткування н.в.і.у; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції
	Переслідувачі	Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	Виробництво меблів, ін. продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування; виробництво готових металевих виробів		Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та ін.
	Лідери				Рибне господарство

Джерело: Розроблено автором

Висновок. Необхідність реалізації в Україні політики імпортозаміщення і розвитку внутрішнього ринку зумовлена критичним рівнем імпортозалежності за більшістю видів економічної діяльності і значними регіональними диспропорціями. Так, у 2013 р. коефіцієнт варіації регіональних показників обсягу реалізованої промислової продукції на одну особу становив 72,0 % [7]. Отож, імпортозаміщення має бути законодавчо визнане одним із орієнтирів розвитку країни, стратегічною метою якого є максимальне задоволення національних і регіональних потреб проміжного і кінцевого споживання за рахунок розвитку внутрішнього виробництва з подальшим експортним спрямуванням імпортозамінної продукції. Україні потрібен збалансований розподіл акцентів між модернізацією і перспективами розвитку великих промислових компаній, діяльність яких доцільна у капіталоємному масштабному виробництві, і стимулюванням розвитку малого підприємства.

Подальші дослідження слід присвятити вивченню інших аспектів імпортозалежності та розробці інструментів реалізації політики імпортозаміщення на різних рівнях.

Література.

1. Diaz-Alejandro C. F. On the Import Intensity of Import Substitution / C.F. Diaz-Alejandro// Kyklos. –1965. - Vol.18. – pp.495-511.

2. Baer W. Import Substitution and Industrialization in Latin America: Experiences and Interpretations / W.Baer // *Latin American Research Review*. – 1972. - Vol. 7, No. 1 (Spring, 1972). - pp. 95-122.
3. Bruton H. A Reconsideration of Import Substitution *Journal of Economic Literature* / H.Bruton // *Journal of Economic Literature*. – 1989. - Vol. XXXVI. – pp.903-936.
4. Balassa B. The structure of protection in developing countries // B. Balassa. – Baltimore: Johns Hopkins U. Press for the World Bank and the Inter-American Development Bank. – 1971. – 398 p.
5. Пазізіна К.В. Імпортозаміщення в системі забезпечення економічних інтересів України / К.В. Пазізіна, С.М. Пазізіна // *Сталий розвиток економіки*. –2013. - № 3'[20]. – С.42-45.
6. Дунаєв І.В. Імпортозаміщення в контексті вибору механізмів державної зовнішньоторговельної політики України / І.В. Дунаєв, В.Ю. Бабаєв // *Державне будівництво*. - 2012. - № 1.
7. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневецький, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневецького; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 200 с.
8. Вахович І.М. Концептуальні засади визначення ролі підприємств у розвитку регіону / І.М. Вахович, І.В. Олександренко, О.В. Потьомкіна // *Актуальні проблеми економіки*. - 2015. - № 7. - С. 23-33.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ від 29.10.2013 №1277 [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
10. Франчук (Шейко) Ю.О. Регіональні особливості розвитку малого підприємництва в Україні / Ю.О. Франчук // *Економічний форум*. – 2015. - № 4. – С.175-181.
11. Офіційні щорічні статистичні публікації 2009-2013 [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References.

1. Diaz-Alejandro, C. F. (1965), “*On the Import Intensity of Import Substitution*”, *Kyklos*. vol.18, pp.495-511.
2. Baer, W. (1972), *Import Substitution and Industrialization in Latin America: Experiences and Interpretations*. Latin American Research Review, vol.7, no.1, pp.95-122.
3. Bruton, H. (1989), “*A Reconsideration of Import Substitution*. *Journal of Economic Literature*, vol.36, no.2, pp.903-936.
4. Balassa, B. (1971), *The structure of protection in developing countries*, Johns Hopkins U. Press for the World Bank and the Inter-American Development Bank, Baltimore, USA.
5. Pazizina, S. and Pazizina, K. (2013), “The importance of import substitution in the system of providing the economic interests of Ukraine”, *Stalyy rozvytok ekonomiky*, vol.3, no.20, pp.42-45.
6. Babayev, V. Y. and Dunayev, I. V. (2012), “Import substitution in the context of alternatives for governmental foreign trade policy mechanisms of Ukraine”, *Derzhavne budivnytstvo*, vol.1.
7. Amosha, O.I. Vyshnevs'kyi, V.P. and Zbarazs'ka, L.O. (2014), *Promyslovist' i promyslova polityka Ukrainy 2013: aktual'ni trendy, vyklyky, mozhlyvosti: nauk.-analit. dopovid'* [Industry and industrial policy of Ukraine 2013: current trends, challenges, opportunities], Donetsk, Ukraine.
8. Vakhovych, I.M. Oleksandrenko, I.V. and Potomkina, O. V. (2015), “Conceptual principles in determining the role of enterprises in region’s development”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol.7, pp.23-33.
9. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order of the Ministry “*On approval of Methodological Recommendations for calculating the level of Ukraine economic security*”, available at <http://www.me.gov.ua/> (Accessed 20 Jan 2016).
10. Franchuk (Sheiko), I. (2015), “Regional features of small business development in Ukraine”, *Ekonomichnyy forum*, vol.4, pp.175-181.
11. State Statistics Service of Ukraine (2009-2013) , “Official annual statistics publications”, available at <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 Jan 2016).

Стаття надійшла до редакції 04.02.2016 р.